

تور کمن ارقہ کے لری
جاغلا را اوفیپ برینگ

آژدارہا یلن چویان

آزدارھا بیلن چوپان

بیر بار اِکِن، بیر یوق اِکِن، قَدیم زامانلاردا بیر چوپان بار اِکِن. اؤل چؤل-بیابانلاردا مال باقپ گِزراکِن. گۆنلرینگ بیریندە اؤل چوپان مال باقپ یۇرگا، اۇلې بیر تۆوہلە ی تۇرۇپدېر. تۆوہلە ی آیلانېپ-آیلانېپ، آخېردا چوپانېنگ يانېندا کۆششیدیر ولی، اۇنۇنگ ایچیندِن بیر پرى چىقىدېر.

پرى چوپانېنگ يانېنا گلیپ:

-مېنىگ اۆچ شِراطیم بار، شۇل شِراطلریمى بیتیرسنگ، مېن سانگا عيال بۇلجاق - دىيىدیر.

دۇل سۇراپ یۇرن چوپان اۇزۇنگە بللی:

-آیداوری، کيگیم، شِراطلرینگى. خۇداى ھالاپ، بلكى، بیتیرایەدیم - دىيىدیر.

اۇندا پرى:

- آیتسام، بیرینجى شِراطیم - ایکیمیزدِن بۇلان چاغانگ اۇغرونا-دا، سِرمەلى دأل، یۇلۇنا-دا. ایکینجى شِراطیم- باشېمې دارامدا-دا، سِرمەلى دأل. اۆچۇنجى شِراطیم-میدانا گیدمدە، ابزېمدان قارامالې دأل-دىيىدیر.

- بۇ شِراطلرینگ ال اۇجۇندان دۆزلیان شِراطلر-لە، مېن راضې - دىيىپ، چوپان بگنجیندِن يانگا دیرینگ-دیرینگ بۇکۆبریپدیر.

اۋنسۈنگ بۇلار ار-عیال بۇلۇپ ياشايریدیرلر. آی دان آی،
گۆندن گۆن گچپ، بۇلارپنگ چاغالاری بۇلۇپ باشلاپدیر ولی،
یانگقې پری بۇلان چاغالارپنگ اۇغرۇنا سیرتمیدن-أ گچن، قايتام،
گزیپ یۆرن ایتلرینگ آغزېنا برپ قویبریارمیش.

چوپان گۆرگۆلی بولسا، اوزال شرط ایدنسۈنگ، شۇل شرطینی
بوزماچاق بۇلۇپ، اۇنگا ”ادیانینگ نأمه؟“ هم دیمه یارمیش.
گۆنلرینگ بیرینده بولسا، یانگقې چوپانپنگ اجهسی
آغبر سېرقاولاپ، آخېردا هم شۇل کسلیندن آینگاملان، آرادان
چېقىپدېر. قۇنگشې-قۇلام، دۇغان-قارېنداش، دۇست-یار اول
پاخېرې جایلانغا گلپیدیرلر.

اما پری نینگ ولی، آزارېنا-دا دألمیش. هامالا قاپن انهسی
اۇلمه دیک یالې، دیری گزیپ یۇرأنداکی دن هم شادمېش. اۇلام
اۋوارام دیسه لر، اول پری اۋتۇراندا-دا قالدېرېلغې یۆکۆنگ
اۋستۆنه چېقىپ اۋتېرمېش.

آداملار چوپانپنگ اجهسی نینگ جسدی سالنان تابېدې
گۆتریپ اۇغراپدېرلار ولی، اول پری جاقغېلداپ گۆلماگه
باشلاپدېر. اۇلار تا قۇنامچېلېقدان قایدېپ گلینچالر هزیل
ادیپ گۆلۆپدیر.

آداملار اۋیلی-اۋیۆنه دارغاپدېرلار. چوپان گۆرگۆلی
قالېریدیر عیالې بیلن. اۋز یاسېقداشې نېنگ گلشیکسیر
حرکتلرینی بیلهسی گلپ، چوپانپنگ ایچینی ایت یرتېپ

باريارمېش. اۇندا-دا سۇرامانېنگ اۇغرۇنى تاپمان اۆتېرمېش.
آخېرى اۆل قەھرېنا باس گېلىپ بېلمان، ھلەيىنىنگ يانېنا
بارېپ:

- سِن نَامە اۆچىن مِنگ اِجِم اۆلِندە، يۆكە چېقىپ
اۆتۈردېنگ؟ - دىيىپ سۇرايدېر.

اۇندا غىالى:

- ايچرى بۆتىن قاندىن دۆلدې، مِن يۆكە چېقىماسام بۆلجاق
دال- دىيىپدېر.

- اِجِمى جايلاماغا اۇگرانېمېزدا نَامە اۆچىن گۆلدۈنگ؟
- گۆلمز يالىمى نَامە؟ اِجِنگ آصېل دۇنيا چېقداجى اتماندىر،
اپزېندا يكە سۆبسە باريا، شۇنگا گۆلدۈم- دىيىپدېر.

اۇندا چۇپان:

- مۇنچا بۆلانىنا گۇرا، بېلەكى سېرلارېنگى ھم سۇرايچاق -
دىيىپدېر.

- اِگر اِدِن شِرتىنگى بۇزاسېنگ گېلسە، سۇراېر - دىيىپدېر.
- سۇراسام نَامە اۆچىن چاغالارېمى ايتە بىر يانگ؟
- آي، سامسېق، اۆلار ايت دال آخېرى. اۆلار مېنىگ اِنم- آتام
آخېرى. يۇنە ايدىپ سۇراجاق بۆلسانگ، چاغالارېنگى گىرر-
دە، مانگلايېنگا بىرر اۆتأيدىرىن - دىيىپدېر.

ايندى چۇپان سۇراماسېنى بىس اديپ: ”بېلەكى سېرلارېنى
اۆزۈنە بىلدىرمانم بىلىپ بىلرىن-لە“ دىيىپ اۇنگايىپدېر.

اۋنسۈنگ چۈپان عيالى مېدانا گېدندە، اېزېندان سېردىپىر
ولى، گۆرسە عيالى نېنگ باغېر-اۋىكىنى اېزېندا سۆيرەنىپ
بارىارمېش. سۈنگ بىر گۆنم عيالى باشېنى داراندا سېردىپىر
ولى، اۋل كېلەسىنى آيرىپ، بېلەدە داراپ اۋتېرمېش.
پىرىزاد ارنى نېنگ ادىن شىرطلىرىنى بۇزاندىغېنى بىلىپ:
-اېنھا، چاغالانگ! - دىيىپ، چۈپانېنگ چاغالارېنى كىتىرىپ
بىرىپىر.

چۈپان قاراپ گۆرسە، ايكى سانجاق بىر ايجە جىك چاغامېش.
بىرى اۋغۇل، بېلەكىسى قېزمېش. اۋزلىرىم شايلىجا چاغامېش.
پىرىزاد:

- چاغالانگى اۋزۈنگىدىم قۇۋى ساقلاردىم ولىن، ادىن
شىرطينگدە دۇرۇپ بىلمەدىنگ - دىيىپىر-دە، دۇران پىرىندە
تۆۋەلەيە اۋورۇلىپ، آسمانا غايىپ بۇلانمېش.
چۈپان نالچ اىجەگىنى بىلمان، چاغالارېنى قارې انەسىنە
تابشېرىپ كىزىرىپىر. امما ھىچ پىردە قارار تاپماندىر. ىتىم
چاچاقچىلارېنا كۆزى دۆشندە بۇلسا، يۈرگى قېيىم-قېيىم
بۇلىارمېش.

آخېرى بۇلمانسۈنگ:

- اىدىم-اىدىم اۋزۈمە اىدىم - دىيىپىر-دە، باشېنى آلېپ
اۋبادان چىقىپ كىدىپىر. اۋل بارىپ، بىر داغلىقدا مىسگىن
تۇتۇنىپ، قېلىجېنى بۇيۇندىن آسېپ، داغلارېنگ آراسېندا

گزيپىدىر. گزىنىڭ بىلن پىرىزاد تاپدېر جاقمى؟!

اۈل شىدىپ آيلانىپ يۇركا، داش-تۇورگىنە قاراسا، ھۇل
پىلەراكدە ايكى سانې آژدارھا اورشۇپ دۇرمۇش. آژدارھالارېنگ
بىرى پىلەكى سىنى آلارلې مېش.

چۇپان بۇ ياغدايې اۇزاق سېنلاپ دۇرمان، دررو اېلغاپ،
اۇلارېنگ يانېنا بارپىدېر-دا:

- يا خىردېر، يا شىردىر - دىيىپ، سالپىدېر قېلېجېنې يۇقارقې
آژدارھانىڭ كىلەسىندىن آماز يالې يىتى قېلېچ داش-تۇورگى
قېزېل قانا بۇياپ، يۇقارقې آژدارھانىڭ كىلەسىنى ھۇندا
زېنگېپ تاشلاپدېر اىما شۇل آرالېقدا آشاقداقې نېنگام قارنېنا
بىرآزاجېق زېر يىتن اىكن.

ايندى يۇقارقې آژدارھا-ھا اۇلۇپدېر، آشاقداقا-دا دىل
چېقىپدېر:

- ھاى، آدمزاد، ادىن كۇمگىنگە تانگىرې يالقاسېن! سىن
مانگا اۇلې ياغشېلىق اىدىنىڭ ولىن، شۇ دۇشنىجە يارانام
قۇتارىپىلسىڭ، مىن سانگا اۇلې ياغشېلىق اىدەيىن - دىيىپدېر.
اۇندا چۇپان:

- مىن اۇل يارانې نادىپ قۇتارارقام؟

- اۇنۇڭ ايشى انگسات-لا. سىن گىت-دە اۇبالارا آيلانىپ،
بىر پاك عىالېنىڭ سۆيدۇنى گىتىر. شۇل سۆيدى شۇ يارا چالارېس
ولى، يارانگ اۈز-اۈزى بىتر، اىگر ياراماز عىالېنىڭ سۆيدۇنى

گتيرپ چالسانگ ولى، يارا اۋز-اۋزۇندىن آزىپ بىرلار -
دېيىدۇر.

چۇيان:

- آلا، سىن مانگا قېن يۇمۇش بۇيۇردىڭ-اۋو! مىن سۆيت
آلجاق غىالېمىڭ پاكىدىگىنى يا بىلەكىدىگىنى نابىلرمىشىم؟
- دېيىدۇر.

اۋندا آژدارھا:

- اۋندان آرقاين بۇل. مىن سانگا شۇ مۇنجۇغى نېشان
بىرىن. سىن مۇنجۇغىڭ دىشىگىندىن ھايىسى غىالا سىرتىڭ-
دە، اۋنۇڭ ناھىلىدىكى مالىم بۇلار. اگىر اۋل ياراماز بۇلسا،
اۋندا اۋنۇڭ دۇشۇشان آداملارې اۋل غىالېمىڭ اېزىندا حاضىرم
اۋغار-اۋغار اۋىناشېپ يۇرىندىرلر. يىنە ھىم شۇل مۇنجۇغى اۋل
غىالېمىڭ يۇزۇنە تۇتسانگ، اگىر اۋل ياراماز بۇلسا، اۋنۇڭ يۇزى
قارا اۋرت بۇلۇپ گۇرىر - دېيىدۇر.

چۇيان مۇنجۇغى آلېپ، اۋبا طاراپ قايدىپىرىدۇر. آزيۇرأپ،
كۇپ يۇرأپ اۋبا گلىپ: ”گىل، قۇوسى، مىن سۇو آلېنيان گۇدرىڭ
باشىندا گىزلىنبرأگەدىن ياتىپىرەيىن. غىاللار اير ارتىر، گىچ آغشام
سۇوا گىرلر. شۇنى سېنلار ياتارېن“ دېيىدۇر-دە، ياتىپىرىدۇر
گۇدرىڭ باشىندا.

اۋل شىدىپ، گىلن غىالې گۇرۇپ اۋتېرمېش. شۇل بارمانا
گۇدرە بىر غىال گلىپىر ولى، اۋنۇڭ اېزىندا آرلىق يۇويان

تاسپىندان باشغا زات يۇقمۇش.

عَياَل كۆيزەلرىنى سۇودان دۆلدۈرۈپ، اۇيۇنە طاراپ
اۇغراپدېر ولىن، يانگقى ياتان چۇپانام:

-آلا، شۇ عَياَلېنگ چاغاسې بار بۇلاي بىلسەيدير - دىيىپ،
اۇنۇنگ اېزېنا قارابا-قارابا دۇشۇبىپدېر.

عَياَلېنگ گىرن اۇيۇنى بىك بىلاپ، آزۇقت گچىرىپ:

- سلام عليكم! - دىيىپ، چۇپانام شۇل اۇيە گىرىپدېر.

-عليك السلام. گله ورى، مېھمان، گچ، اۇتۇر - دىيىپ،
يانگقى عَياَل چۇپانا مۇراھت اديپدېر.

چۇپان سىسىنى چىقارپ بىلمان، اپ-اسلى وقت اۇتۇرپدېر.

اۇى ايه سى عَياَل بۇلسا مۇنۇنگ بىر خەرىنېنگ باردېغېنى

بىلىپ:

-مېھمان، نامە خەرىنې بۇلسا چكىنمە-دە ايدېر،

بىتىرى بىلسىما اۇزۇم بىتىرىن، بۇماسا-دا گىچلىك اۇى ايه سى

گىر، شۇنگا دىياپىرىس -دىيىپدېر.

عَياَلدان بۇ سۇزلىرى اشىدىن چۇپان چكىنە-چكىنە آخېرى

خەرىنې بىرىپدېر.

- ها... شىلە دىيسنە. بۇ يۇمشۇنگ بىزىنگ اىمىزدىن گىلچىك

زات دال. اېنها، گىچلىك ادامېم گىلسىن، مېن شۇنگا گىگشىپ

گۇرەيىن، اگىر اۇل راضى بۇلسا، مۇھۇمىنگى بىتىرىس -

دىيىپدېر.

گىچلىك آدامسى گىلىنسۇنىڭ، يانگقى عىال:

- شۇ مېھمان سانگا ارتىردن بارى قاراشىپ اۆتېر. اۆزم شىلە
يۇمۇش بىلن گىلىپدېر - دىيىپ، ارىنە گىنگىش سالىپدېر ولى،
ارى:

- درمانلىق اۆچىن گرگ بولسا، برىپ قۇيېر، گىنگىشكى ناما
گرگدى - دىيىپدېر.

چۇپان ايشىنى بىتىرىپ، ار-عىالا مىتدارلىق بىلدىرىپ:
”نېرەدەسىنگ اژدارھانىڭ يانې؟...” دىيىپدېر-دە، يۇلا
دۆشۈپدېر.

از يۇراپ، كۆپ يۇراپ، اژدارھانىڭ يانېنا بارىپ، اۋنۇنىڭ
ياراسېنا گىتىرن سۆيدۈنى چالىپدېر ولى، اصېل اژدارھانىڭ تىننە
ھىچ ھىلى شىكىس ېتمەدىك يالى مېش. شۇبادا قۇتۇلپدېر.
ياراسېندان قۇتۇلان اژدارھا چۇپانا قاراپ:
- سىن-ا مانگا ياغشېلىق ائدىنىڭ ولى، مىن سانگا ياغشېلىق
ادەيىن.

دۇنيادە نامە ايسلەسىڭ، آيت؟! - دىيىپدېر.

اۋندا چۇپان:

- مىنىڭ اجم پاخېر اۋلدى ولىن، پىلان اۋبادا بىر قارې اىم
بىلن ايكى سانې ېتىم چاغام بار. شۇلارا-دا، اۋزۇمە-دە گۆز-
قۇلاق بۇلار يالى بىر راقىپلى، اىصافلى، اۋوادان، پاكىزە قېز
آلېپ بىرسىڭ، باشغا دىلگىم يۇق - دىيىپدېر.

آژدارھا چۇپانا ینە بیرمۇنجۇق برىپ:

- شۇ مۇنجۇغېنگ گۇزۇندىن اۇبا قېزلارېنا سىرت. ھایسې بىرى
گۇونۇنگە یاراسا، گىلای، سالغېدى مېنىگ بۇینۇما - دىيىپدیر.
چۇپان مۇنجۇغې آلېپ، اۇبا قېزلارېنا سىردىارمىش ولى، ھىچ
بۇلماندىر، ھىر بىرى نىنگ اۇز ھالايان يىگىدى بار بۇلارا چمەلى.
آخېرى بىر قېزا سىردىپدیر ولى، اۇل قېزېنگ تۇورگىندە ھىچ
كىم یۇقمۇش.

- ھا-ا-ا، بۇیا، تۇیس مېنىگ ایسلان ماشغالام بۇلسا گرک -
دىيىپ، قارى انەسى نىنگ يانېنا بارىپدېر-دا:
- انە، ھۇپىلانلارېنگ قاپسېنى سۇپۇرىپ قايت - دىيىپدیر.
اۇندا انەسى:

- آى، اۇغلۇم، اۇلار بىر بايدېر، بىز بۇلساق، بىر غارېپ.
عۇمۇرم برىمىز، قۇوارلار - دىيىپدیر.
- آى، سۇپۇر-دە دۇر، گۇرۇبرىس. سالغېدىندان چكىنمە -
دىيىپدیر.

انەسى آغىغېنىگ آیدېشى يالى ادىپ، شۇل بايېنگ
قاپسېنى گۇندە سۇپۇرىپ دۇرۇپدېر.
آخېرى بۇ خېرى بايا یتىرىپدیرلر. باى بۇلسا:
- آى، غارېپىنگام گۇونى باردېر. كۇپراک سالغېت سالېپ
قۇوۇپ قۇيرىسنگىز-لە - دىيىپدیر.

قارىنى چاغېرېپ، آغېر سالغېت سالېپدېرلار ولى، قارى

اۇلارا قاراپ:

– خَطه يازىپ بَرأينىڭ، مَن بىر عقل-ھۇشې گىدن قارېدېرىن،
اۋنسۇنىڭ يالنىڭىشېپ اۋتۇرمايىن – دىيىپىدېر.

قارېنىڭ آيدېشى يالې اديپ، سالخېت كۆكۆنى سالېپ،
يازىپ بىرىدېرلر ولى، قارې ھم اۋل يازغېنى آغتبېنىڭ
الينە گتيرىپ بىرىدېر.

چۇپانام خطى آلېپ، آژدارھانىڭ يانېنا گىديپىدېر.
آژدارھا-دا چۇپانا شۇل يازغېداقې زاتلارې آرتېغې بىلن
تاپىپ بىرىدېر.

شېديپ چۇپان اۋل بايىڭ قېزېنى آلېپ، اۋلې تۋى تۇتۇپ،
مراد-مَقْصَدېنا ېتىپىدېر.

بۇ ارته كى:

@TMYazuw

كاناليندا تاييارلانىلدى.